

Antoni Sarkady, *Gawroński Andrzej* [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, pod red. Ewy Grin-Piszczek, Tomasza Pudłockiego, Anny Siciak, Przemyśl 2016 s. 65-69

GAWROŃSKI ANDRZEJ. 20 VI 1885 Genewa – 11 I 1927 Józefów k. Warszawy. Orientalista, lingwista, kulturoznawca, współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, profesor Uniwersytetów Jagiellońskiego i Lwowskiego. Syn Franciszka Rawity Gawrońskiego oraz Antoniny z Miłkowskich. Miał troje rodzeństwa: Zygmunta, Jerzego i Zofię.

Rodzice w 1886 r. przenieśli się z Genewy do Warszawy. W 1892 r. Gawrońscy osiedli we Lwowie, gdzie Andrzej ukończył szkołę powszechną. Poszukując lepszych warunków materialnych Gawrońscy w 1894 r. przenieśli się do Przemyśla. Tam Andrzej Gawroński uczył się w gimnazjum państwowym. Można przyjąć, że wówczas ukształtowała się w psychice A. Gawrońskiego chęć do nauki języków, zwłaszcza wschodnich. Jako trzynastolatek znalazł w ojcowskiej bibliotece podręcznik sanskrytu. Przyśwoił sobie wiedzę w niej zawartą i sięgnął po obszerniejsze materiały z tej dziedziny. Po sanskrycie przyszła kolej na jidysz i hebrajski. Alfabet poznawał chodząc po ulicach Przemyśla i odrysowując litery z szyldów na żydowskich sklepach, a szkolnych kolegów Żydów pytał o szczegóły gramatyczne. Dla lepszego opanowania hebrajskiego zdobył *Księgę Psalmów* drukowaną paralelnie po hebrajsku i polsku. Lingwistyczne zagadnienia konsultował u znajomego ojca, ówczesnego prof. UJ, Jana Baudouine'a de Courtenaya. Nauka przychodziła mu lekko, jakby mimochodem. Uwielbiał szachy, w wieku lat kilkunastu zwyciężył w Genewie szachowego mistrza. Dużo czytał; miał fotograficzną pamięć. W czasach przemyskich zrodziła się przyjaźń z Władysławem Tarnawskim – późniejszym profesorem

rem filologii angielskiej w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, z którym utrzymywał wieloletnią korespondencję.

W 1899 r. Gawrońscy wrócili do Lwowa, zaś Andrzej od klasy IV kontynuował naukę w III gimnazjum (c.k. Lwowskie Gimnazjum im. Franciszka Józefa). Nie był „cudownym dzieckiem”, w klasie siódmej miał poprawkę z matematyki. Skłonność do psot powodowała problemy ze szkolną oceną z „obyczajów”, w jednej ze starszych klas gimnazjum otrzymał stopień naganny. Egzamin dojrzałości był dla Gawrońskiego sporym problemem: znakomite rezultaty z przedmiotów humanistycznych kontrastowały z problemami z naukami ścisłymi. W tej sytuacji nauczyciele, by nie zaprzepaścić szans rozwoju ucznia, obniżyli oceny z przedmiotów humanistycznych, podnosząc te ze ścisłych. W 1903 r. zdał maturę klasyczną. W wieku 18 lat miał opanowanych kilka języków obcych (z domu rodzinnego wyniósł znajomość języków francuskiego i angielskiego, w latach gimnazjalnych nauczył się hebrajskiego, jidysz i sanskrytu), więc na Uniwersytecie Lwowskim oddał się studiom filologicznym. Zaczął od polonistyki, germanistyki i romanistyki, następnie zaczął poznawać językoznawstwo indoeuropejskie, historię i filozofię; samodzielnie uczył się ormiańskiego. Uczęszczał na wykłady profesorów G. Blatta, A. Kaliny, R. Pilata, E. Porębowicza, S. Witowskiego.

Po pierwszym roku studiów na Uniwersytecie Lwowskim indolog prof. Gustaw Blatt, skierował go (1905) na studia do Lipska, w owym czasie światowego centrum badań językoznawczych. W Alma Mater Lipsiensis jego pedagogami byli profesorowie: F. K. Brugman, E. Leskien, E. Sievers, E. Windisch (ten ostatni uznał go później za najwybitniejszego

sanskrytologa w świecie widząc w nim jedyne go swego następcę). W Lipsku A. Gawroński rozwinął skrzydła. Genialna precyzja artykulacji głosek na ćwiczeniach sprawiła, iż najsłynniejsi uczeni wzywali go na wykłady, by demonstrował poprawną wymowę. Obdarzony fenomenalną pamięcią już wówczas wprawiał otoczenie w podziw swymi zdolnościami. Do ukończenia studiów znał prawie wszystkie języki europejskie, ponadto sporą ilość nie tylko orientalnych języków na czele z hindi, ale i dialektów oraz narzeczy. W późniejszych latach stał się znawcą języków celtyckich, bretońskiego oraz starego i nowego języka ormiańskiego. Języków uczył się, aby przez poznawaną w oryginale literaturę zrozumieć właściwą każdemu narodowi kulturę. Po uwieńczeniu w 1907 r. lipskich studiów doktoratem z filozofii (dysertacja: *Sprachliche Untersuchungen über das Mrcchakatika und das Daśakumaracarita*), pojawiła się przed A. Gawrońskim perspektywa objęcia katedry sanskrytu na Uniwersytecie Jagiellońskim. Senat wysłał go jednak jeszcze na dodatkowe, uzupełniające dwuletnie studia do Lipska, po powrocie z których miał już – jako docent – osiąść na krakowskiej uczelni.

Drugi okres lipski w życiu Andrzeja Gawrońskiego okazał się początkiem tragedii. Prawdopodobnie w Lipsku zaczął się zdrowotny dramat uczonego: gruźlica płuc. Kolejne 20 lat spędził na heroicznej walce z chorobą, kontynuując z sukcesem naukową karierę. Na obronie pracy habilitacyjnej (UJ, 15 V 1912) pojawił się z wysoką gorączką. Mimo choroby egzamin okazał się sukcesem (praca: *Am Rande des Mrcchakatika*), a przewodniczący komisji egzaminacyjnej prof. J. Zubaty z Czech, wysłuchawszy wykładu Gawrońskiego skomentował go słowami „Ein Wunderkind”. A. Gawroński został docentem filologii indyjskiej w wieku 25 lat. Jesie-

nią 1912 r. (stan zdrowia uczonego znacznie się wtedy poprawił) rozpoczął wykłady na krakowskiej wszechnicy jako docent filologii indyjskiej. Na tym stanowisku pracował do roku 1916.

Do głównych sfer zainteresowania: sanskrytu i języków irańskich dodał język arabski i turecki, ponadto zajmował go również litewski i węgierski. 19 VIII 1916 został mianowany profesorem nadzwyczajnym filologii staroindyjskiej na UJ (na tym stanowisku pracował do 18 I 1919). Po zmarłym G. Błacie objął katedrę zwyczajną językoznawstwa porównawczego na Uniwersytecie Lwowskim, którą kierował do śmierci. Na Uniwersytecie Jagiellońskim wykładał język i historię dramatu sanskryckiego, zaś na Uniwersytecie Lwowskim gramatykę porównawczą języków indoeuropejskich i filologię staroindyjską. Polepszony stan zdrowia pozwolił mu wziąć udział w walkach polsko-ukraińskich o Lwów (1918). Po zakończeniu walk rozpoczął na nowo wykłady. W 1920 r. został profesorem zwyczajnym językoznawstwa indoeuropejskiego i filologii indyjskiej na Uniwersytecie Lwowskim.

Nie zabiegał o sławę, nie podpisywał się nawet pod swymi tłumaczeniami z literatur orientalnych, choć zaopatrywał je w wstępy i imponujący aparat naukowy. Na uwagę zasługuje pełna tolerancji postawa A. Gawrońskiego wobec innych tradycji i narodów. Jako kulturoznawca nie uznawał pierwszeństwa jednej grupy etnicznej albo językowej, jako katolik nie uważał ani chrześcijańskiego ani hinduskiego rozwiązania zagadki życia za lepsze lub gorsze, mniej lub bardziej prawdopodobne. Chociaż choroba nasilała się, jego kariera naukowa rozwijała się nadal imponująco. Został członkiem korespondencyjnym (1921) i zwyczajnym PAU (1925), w roku 1925 w uznaniu zasług dla nauki otrzymał

Krzyż Komandorski Orderu Polonia Restituta. Był członkiem Towarzystwa Naukowego we Lwowie (od 1921), Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego (od 1920), członkiem założycielem (1922) i prezesem (1922–1923) Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego. W tym samym roku z jego inicjatywy powstał na Uniwersytecie Lwowskim Instytut Orientalistyczny, a w Warszawie wspólnie z innymi uczonymi powołał Polskie Towarzystwo Językoznawcze. Na przełomie lat 1925 i 1926 spędził rok w Bretanii, powstały wtedy 54 tłumaczenia *rubajatów* (czterowerszy) jedenastowiecznego perskiego poety Omara Chajjama. Przekłady te stanowią opus magnum A. Gawrońskiego. Można postawić tezę, że gdyby nawet nie napisał gramatyki sanskrytu (jedyną w języku polskim), gdyby nie napisał cytowanych przez świat naukowy prac o dramacie hinduskim – i tak pozostałby w pamięci jako kongenialny tłumacz Chajjama. Z Bretanii wrócił do rodziców mieszkających wówczas w Józefowie pod Warszawą, gdzie, obłożnie chory, zmarł 11 I 1927. Pochowany jest na józefowskim cmentarzu, kwatery SB23/19–23.

A. Gawroński politycznie sympatyzował z obozem pravicowym, co wiązało się raczej z tradycjami rodzinnymi niż z przekonaniami politycznymi. Nigdy jednak nie używał przydomka „Rawita”. Położył wielkie zasługi w organizacji polskich studiów orientalistycznych: założył „Bibliotekę Wschodnią” przy Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich, poza tym – wraz z J. Grzegorzewskim – „Rocznik Orientalistyczny” (1915), a na Uniwersytecie Lwowskim Instytut Orientalistyczny (1918). Organizował akcje odczytowe Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. O Gawrońskim pamiętano przed wojną. W 10. rocznicę śmierci pojawiły się okolicznościowe wspomnienia. Na Uniwersytecie Jana Kazimierza

Instytutowi Orientalistycznemu nadano imię uczonego. Kolejne rocznice jednak minęły bez echa. Dopiero po wojnie, w czterdziestolecie zgonu, jego uczeń, prof. Eugeniusz Śluszkiewicz opublikował wspomnienie o swym mistrzu. Wielojęzyczny dorobek A. Gawrońskiego stanowią dzieła filologiczne (m.in. *Studies about the Sanscrit Buddhist Literature*; *Początki dramatu indyjskiego a sprawa wpływów greckich*) paleograficzne (m.in. *The Date of the Allahabad Stone Pillar Inscription of Samudragupta* [w:] *Festschrift E. Windisch*), językoznawcze (m.in. *O podstawie psychologicznego zapożyczania wyrazów obcych* i *Wartość uczuciowa deminutiwów*). Mając świadomość znaczenia kultury starożytnej w edukacji szkolnej wydał pracę *W sprawie nauki języków klasycznych w szkole średniej*. Pomiedzy pracami Gawrońskiego o charakterze popularyzatorskim ważkie miejsce przynależy przekładowi dzieła P. Deussena *Zarys filozofii indyjskiej z dodatkiem o filozofii Wedanty i jej stosunku do metafizyki zachodniej* (Lwów 1914) oraz pierwszemu w Polsce podręcznikowi sanskrytu. Oprócz wspomnianych przekładów poezji Omara Chajjama wartościowe są tłumaczenia z S. Petófiiego (*Poezje wybrane*, 1930) i R. Tagore (*Sadhana. Urzeczywistnienie życia*, 1924). Wśród uczniów A. Gawrońskiego zasłynęli: S. Jaszuski, J. Kuryłowicz, S. Schayer i E. Śluszkiewicz.

Twórczość:

Bindusāra Māurya, Lwów 1925, s. [1], 22–25, nadb.: „Rocznik Orientalistyczny” t. 2: 1919–1924; *The date of the Allahabad stone pillar inscription of Samudragupta*, [s. 1, 1914], s. 170–172. S.-Abdr.: *Festschrift für Ernst Windisch i.e. Festschrift Ernst Windisch zum siebzigsten Geburtstag am 4. September 1914, dargebracht von Freunden und Schülern*, Leipzig 1914; *Między Wschodem a Zachodem*, [s. 1, 1924], s. [1], 322–336, odb.: „Przegląd

Współczesny” R. 3: 1924 t. 9 nr 26; - *Nauka Upaniszadów*, [Warszawa 1937], 13 s., odb.: „Przegląd Współczesny” R. 16: 1937 t. 61 nr 4 (180); *Notes on the Sāundarananda critica and explanatory: 2 series Sāundarananda, krytyka tekstu i objaśnienia*, Kraków 1922, [2], 38 s.; *Notes sur les sources de quelques drames indiens*, Kraków 1921, [4], 92 s.; *O błędach językowych*, Warszawa [etc.] 1921; *Początki dramatu indyjskiego a sprawa wpływów greckich*, Kraków 1946; *Podręcznik sanskrytu: gramatyka, wypisy, objaśnienia, słownik*, Kraków 1932, IX, [3], 247 s.; Lublin 1978, 1985, Warszawa 2004, 2009; *Quelques observations sur le role du temps et du lieu dans le théâtre indien*, Lwów 1925, 11 s.; Tłumaczenie z j. perskiego: Omar Chajjam, *Wybrane czterowersze Omara Chajjama*, Lwów 1933, 135, [1] s.; *Rubajaty Chajjama Omara*, Wrocław 1969; *Rubajaty Chajjama Omara* [Wrocław] 1971; *Rubajaty Chajjama Omara*, Sandomierz 2010; *Sprachliche Untersuchungen über das Mrcchakatika und das Daśakumāracarita*, Leipzig 1907, 48 s., tab.; *Studies about the Sanskrit Buddhist literature*, Kraków 1919, [4], 80 s., Warsaw 2012; *Szkice językoznawcze*, Warszawa [etc] 1928, [4], 217, [2] s., 1 k. tabl.; *The Date of the Allahabad Stone Pillar Inscription of Samudragupta*, [w:] *Festschrift E. Windisch*, Leipzig 1914, 12 s.; *Trudności i właściwości badań nad dziejami starożytnych Indyj*, [s.l. 1925]; *Wartość uczuciowa deminutywów*, Kraków 1921, s. [1], 242–256, odb.: *Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego działalności naukowej 1868–1921*, Kraków 1921, [s.l.: s.n., 1928]; *W sprawie nauki języków klasycznych w szkole średniej*, „Przegląd Współczesny” R. 2: 1923 z. 1, s. 55–73; *Wybrane pieśni epiczne Aśwaghosza*; przekł. z sanskrytu, Lwów 1926, [6], 84 s., Sandomierz 2011.

Źródła i opracowania

Źródła: Archiwum Państwowe w Przemyślu, I Państwowe Liceum i Gimnazjum im. J. Słowackiego w Przemyślu, sygn. 98, s. 302; Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza w Warszawie, Dział Rękopisów, sygn. 340 Korespondencja Andrzeja Gawrońskiego; Z. Kozarynowa, *Sto*

lat. *Gawęda o kulturze środowiska*, Wrocław [etc.] 1992; F. Rawita-Gawroński, *Ludzie i czasy mego wieku. Wspomnienia, wypadki, zapiski (1892–1914)*, Gdańsk 2012.

Opracowania: E. Śluszkiewicz, *Andrzej Gawroński (1885–1927)* [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*; praca zbiorowa, t. 3, pod red. Jana Reychmana, Warszawa 1969; *Biogramy uczonych polskich*, cz. 1, *Nauki społeczne*, z. 1: A–J, oprac.: A. Śródka, P. Szczawiński, Wrocław 1983; J. Fedirko, *Fenomenalny multilingwista „Alma Mater”*, nr 2 (100)/2008 (tam obszerna bibliografia); E. Koko, *Franciszek Rawita-Gawroński (1846–1930) wobec Ukrainy i jej przeszłości*, Gdańsk 2006; J. Kracik, *Gawroński Andrzej* [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989; K. Nitsch, *Gawroński Andrzej* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Wrocław [etc.] 1948–1958 (tam obszerna bibliografia); U. Perkowska, *Corpus Academicorum Facultatis Philosophicae Universitatis Jagellonicae 1850–1945*, Kraków 2007, s. 93–94; A. Sarkady, *Nieznanym przemysłanin, Wspomnienie o prof. Andrzeju Gawrońskim w 115. rocznicę urodzin*, „Galicja” 2001, nr 1–2, s. 239–250.